

Всередині – лють

В багатьох країнах Африки молодь виходить на вулиці. Але говорити про «Африканську весну» зарано.

В Африці гримить. В Сенегалі після протестів і подальших виборів до влади приходить президент-міленіал, який ще кілька тижнів тому був політичним в'язнем. В Кенії вуличні протести, організовані студентами (поколінням Z), призвели до відставки Кабінету міністрів і скасування підвищення податків. В Нігерії та Уганді теж відбуваються протести, які стримують великі контингенти сил безпеки, а уряд Зімбабве превентивно ув'язнює видатних представників громадянського суспільства. Люди явно обурені.

Протести в Африці, від Судану до ПАР, уже кілька років відбуваються регулярно. Але зараз їхня частота помітно зростає. Характеристика протестів як явища покоління Z не враховує багатьох розбіжностей, але на континенті, де середній вік тих, хто керує, – далеко за 60 років, а тих, ким керують, – до 19 років, така самоідентифікація протестувальників як представників покоління Z не випадкова. Недавні опитування свідчать про дедалі сильніше розчарування серед молоді: хоча дві третини людей в Африці вважають демократію єдиною легітимною формою правління, прихильність до партій і явка на вибори серед молоді знижується. Якщо влада не забезпечує демократичну прозорість, набувають популярності радикальні альтернативи. По всій Африці зростає підтримка ідеї втручання збройних сил в разі зловживання владою, особливо серед молоді. Це означає зростання ймовірності протестів і зниження прихильності до партій. Демократія і далі є метою, а перевороти багато хто розглядає як спроби врятувати дисфункціональні демократії.

Проте 2024-й, на відміну від минулого року, навряд чи стане роком переворотів в Африці. Поки що це рік виборів і протестів. Це гарна новина. Початок наступних протестів важко передбачити, але успіхи в Сенегалі та Кенії надихають людей в Нігерії та Уганді (з їхніх же слів). Так само успішні студентські протести в Бангладеш сприймаються в Зімбабве. Люди надихають одне одного. Однак говорити про *African Spring* поки що зарано, зокрема тому, що

недавні протести відбулися в країнах з відносно вільними виборами, таких як Кенія і Нігерія. Тобто там, як і в Сенегалі, й досі можливі зміни через виборчі урни. Втім, поширення протестів на інші країни є цілком імовірним.

Понад 20 країн континенту нині в борговій кризі

Основною причиною протестів є брак можливостей для соціальної інтеграції. Молоді люди не вірять, що політики, які нині при владі, створять належні умови. Щороку до 12 млн нових шукачів роботи виходять на африканські ринки праці, де є лише 3 млн робочих місць. Більшість може заробити хоч щось тільки в так званому неформальному секторі. Боргова криза та інфляція, спричинені пандемією, агресивною війною Росії і підвищенням відсоткових ставок на Заході, означають для Африки нове коло жорсткої економії бюджету, при цьому більшість не отримує прибутку від проєктів, профінансованих за рахунок цих боргів. Понад 20 країн континенту нині в борговій кризі. Тому деякі уряди терміново потребують допомоги Міжнародного валютного фонду, зокрема через те, що кредити від Китаю з 2016 року тільки зменшуються, а відсоткові ставки за державними облігаціями в західних валютах є завищеними. Але МВФ надає екстрену допомогу тільки в обмін на виконання певних умов. Наприклад, він традиційно вимагає підвищення податкових надходжень. Проте через нестачу робочих місць, які підлягають оподаткуванню, уряди, щоб обслуговувати борг, будуть змушені вдатися до оподаткування власних привілеїв чи повсякденного споживання або до зменшення субсидій на товари повсякденного вжитку. Такі регресивні заходи, які особливо сильно б'ють по малозабезпечених верствах населення, обрав уряд Кенії, який тепер витрачає більше грошей на обслуговування боргу, ніж на охорону здоров'я чи освіту. Саме це спричинило недавні протести, підґрунтям для яких є ширше структурне невдоволення.

Зокрема, громадські послуги в африканських містах, які розростаються, нині часто гірші, ніж були до пандемії. Інфляція і так була високою, а зараз, наприклад, в Нігерії вона майже сягнула 40 відсотків. Тепер до неї додадуться нові податки. Таку економічну політику вважають загрозою для якості повсякденного життя і в результаті – для майбутнього цілого покоління. Через стрімку урбанізацію багато людей на континенті нині живе «двері в двері» – або акаунт в акаунт – в неформальних поселеннях. Вони бачать, що інші почуваються так само. Їх забагато для того, щоб їх можна було задовольнити передвиборчими подарунками.

*Протести також
свідчать про
абсолютний провал 40-
річної політики
стимулювання
пропозиції*

Крім того, протести свідчать про абсолютний провал 40-річної політики стимулювання пропозиції, тобто спроби забезпечити економічне зростання й робочі місця шляхом покращення економічних рамок умов. Певна частина провини за це лежить на Заході. Після холодної війни більшість африканських країн запровадили демократію, але зробили це під час боргових криз, які ширилися континентом з 1980-х років. Тоді їх спричинило підвищення відсоткових ставок на Заході, реакцією на яке – за рекомендацією МВФ, де вплив мають передусім західні країни, – стала політика жорсткої економії. Тобто «кінець історії» багато де в Африці почався демократично, але за таких умов, які означали дерегуляцію економіки, скорочення соціального забезпечення і зменшення можливостей для працевлаштування.

Навіть після цього в економічних проблемах в Африці звинувачували передусім сторону пропозиції. В 1990-х роках багато «західних держав-донорів», Світовий банк і МВФ вважали лібералізацію торгівлі, *Good Governance*, а згодом професійну підготовку вирішальними чинниками економічного відновлення. Саме на них орієнтувалася співпраця. Ідея полягала в тому, що якщо африканські країни зможуть «запропонувати» вільні ринки, *Good Governance* і якісну робочу силу, ситуація покращиться. Відсутність «розвитку», таким чином, в першу чергу розуміли як брак кваліфікації (рішення: підтримка професійної підготовки), мотивації і, як наслідок, ефективності можновладців (рішення: поради щодо ефективного управління) та іноземного капіталу (рішення: усунення торговельних бар'єрів і стимули для прямих інвестицій). Це не

спрацювало. З 1990 року дохід на душу населення в усій Африці зріс лише на один відсоток. Деякі з колишніх лідерів в сфері *Good Governance* тепер є автократіями, які дестабілізують цілі регіони. А в нинішній фазі високих відсоткових ставок в США і Європі капітал майже не надходить в Африку, скоріше навпаки, рухається в зворотному напрямку.

З 2000 року подвоїлася частка африканців, які мають вищу освіту

Щонайменше один позитивний результат все ж таки є: з 2000 року подвоїлася частка африканців, які мають вищу освіту. Однак вони не можуть знайти роботу і тепер повстають проти урядів близьких партнерів Заходу, таких як Кенія і Нігерія. Деяких оглядачів дивує, що протестувальники в Кенії виступають проти МВФ, але не обурюються боргами перед Китаєм. Але це не дивно, зважаючи на дані опитувань по всій Африці: Китайська Народна Республіка є більш популярною в Африці, ніж європейські країни, і на неї, на відміну від МВФ, не ображаються через умови. Натомість успіхи економічної й соціальної політики Китаю (а також Бразилії), спрямованої на захист ринку і посилення попиту, викликають захоплення, а економічні поради Заходу зазвичай відкидаються.

Гарна новина: діти батьків, які в 1980-ті й 1990-ті пережили політичну лібералізацію і водночас труднощі, шукають демократичні форми для вираження свого невдоволення. Протестувальники прямо посилаються на демократичні конституції або невиконані передвиборчі обіцянки – там, де такі існують. Китайська однопартійна держава для них не взірєць і не кумир. Росія, до речі, теж. Але вони втратили віру в те, що політики, які зараз при владі й відповідальні за скоординовану з Заходом політику пропозиції, можуть стати рушієм змін і сприяти економічній і соціальній інтеграції представників покоління Z. В багатьох політичних економіках континенту економічний перерозподіл або оподаткування фінансових відтоків в офшори – це пропонують профспілки й громадянське суспільство – може призвести до розпаду існуючих урядових альянсів. Саме корупція є тим клеєм, який тримає їх разом. Звідси ж масові вимоги відставки, як-от *#RutoMustGo* в Кенії.

Що можна зробити зараз? Навіть якщо інтереси Європи наразі тісно пов'язані з деякими з тих урядів, на які тиснуть, діалог з протестувальниками має сенс, хоча б тому, що дехто з них може взяти політичну відповідальність на себе (див. Сенегал). Саме до цього рішуче закликали учасники африканських протестних рухів під час недавнього візиту в Берлін. Остаточно втрачати їхню довіру не можна. Але нагальнішим завданням для G7 і ЄС є більш помітна реакція на провал 40-річної політики стимулювання пропозиції в Африці. Це означає розширення прокладеного німецькою політикою шляху до спільної глобальної структурної політики по всій Європі та задоволення прагнення до економічного суверенітету. Для цього необхідно швидше реформувати управління боргами. Якщо ми хочемо мати довіру і партнерів в Африці, вирішальне значення мають подальші проекти стимуляції економічного попиту. Це передбачає зміну всієї парадигми європейської співпраці (в сфері розвитку) з Африкою: від допомоги в збільшенні обсягів переробки і створенні якісних робочих місць одночасно з соціально справедливим енергетичним переходом до створення африканської зони вільної торгівлі для захисту ринку. Якщо Європа хоче, щоб їй було що запропонувати в багатополярному світі, варто насамперед посилити попит.

Переклад з німецької Дар'ї Прусенко

Генрік Майгак

Генрік Майгак (Henrik Maihack) - керівник відділу по роботі з країнами Африки у Фонді ім. Фрідріха Еберта. Фрідріха Еберта. Раніше він керував проєктами Фонду в Кенії, Південному Судані, Руанді та Бангладеш.

